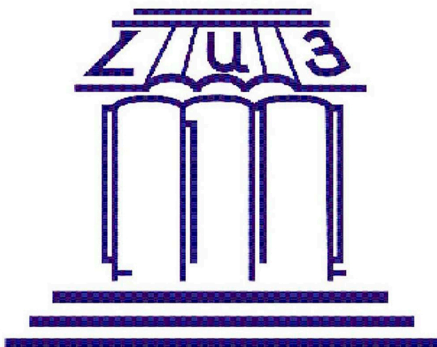

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

891.99

3-17

19 NOV 2011

ՀԲՍՏԱՐԱԿԶ. «ՊՐՈԼԵՏԱՐԻՆ»

891.99

Խմբագրությունը

Գրականորեն բոլոր երկերն են, միացեալ

ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿՐԻՄԻՐ ԵԼԻՔ

1921

№ 136

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ПРОЛЕТАРИЯТ»

ПОД РЕДАКЦИЕЙ Е. Г. УИГ

Пролетарият всех стран, соединяйтесь!

ԱԶՈՔ ԱԶՈՔԱՆ

КРАСНАЯ ВОЛНА

891.99

2-
(На армянск. яз.)

1921
Тифлис

Դիմ. 5.

8 APR 2014

37066

Ներկայ պօէժը կազմում է «Նոր
Աւառօտին» երկրորդ ցիկլը, որից մի-
այն կտորներ են լոյս տեսել զանազան
պարբերականներում «Փոթորիկ պօէժից»
վերնագրով: Նիւթը վերցրած է 1905
յեզովոխուսթեան զործիչների կեանքից,
գրւած է 1911 թ.

ԿԱՐՄԻՐ ԸԼԻՔ

Ա. Բ. Ա. Զ. Ի. Ն. Մ. Ա. Ա.

I

Օ՛, Ստելլա, ես քեզ այնպէս սիրեցի՝
Դու չհասկացար իմ ոգին-պօէտ.

Կեանքիս նեղ ճամբին քեզ որոնեցի—

Դու չեկար ինձ հեռ.

Դու չեկար ինձ հետ և մի լար քաջած
Սրտիս թելերից, չքացար անհետ...

Ե՛ս էլ գնացի իմ սիրած ճամբով—

Ուրիշ ճար չկար.

Ե՛ս էլ գնացի ու ճամբիս տեսայ

Մի լաւ աղջկայ.

Մի լաւ աղջկայ ես հանգիպեցի—

Գործ ու գաղափար

Եւ մենք սրտազին իրար սիրեցինք,

Որպէս քոյր-եղբայր:

II

O, Stella bella!...

Ճիշտ է քեզ նման գողտրիկ չէ, սիրուն

Իմ կոյսը սիրած,

Զէ նա երէնային, ոչ ձայնը անուշ

Լարից ոլորած...

Այ՛ն, նա չունի քեզ պէս երազող

Աչեր հմայուն,

Ո՛չ էլ կանացի հմայքը թաքնած
 Դէմքի գծերում,
 Բայց շքեղ է նա, առողջ ու փարթամ,
 Որպէս կենսատու թարմաշունչ գարուն.
 Շուտով թառամող նա չէ քնքոյշ վարդ,
 Այլ կարմիր մեխակ գիւմացիուն, հպարտ.
 Նա իր էութեամբ՝ անդուլ աշխատանք,
 Ես իմ յոյզերով՝ փոթորիկ և կեանք:

III

Դու ինձ ասացիր.— գեղեցիկ եմ ես.
 Տես իմ աչիքը— արևից էլ վառ,
 Տես իմ ժպիտը— լոյսից էլ պայծառ.
 Քո սիրող ոգուն հմայք կբերի
 Եւ գրաւէութեամբ սիրտդ կգերի,
 Իմ մի հաշտ խօսքից քեզ բաղդ կծաղի.
 Ե՛կ քո ծարուր ինձանով յագի...
 Եւ կրկնեցիր՝ տես,
 Գեղեցիկ չեմ ես...

— Ո՛չ, գեղեցիկը իդէան է վէս.
 Նետուի փոթորկած ծով ամբոխի մէջ,
 Ինքս էլ մի ալիք նրա հետ ձուլւել,
 Եւ կուեմ, կուեմ անհանդիստ, անվերջ.
 Խնչ կայ գեղեցիկ սրանից աւել...
 Դու ինձ ասացիր.
 — Մի թաղիր ջահէլ հասակդ ետուն
 Փոթորիկների, ալիքների մէջ.
 Քո երազածը դեռ՝ շատ է հեռուն,
 Եկ սիրենք, սիրենք իրարու անվերջ...
 Ես երազների չքնաղ երգեհոն—

Սիրոյ մի ասուած.

Դու՝ մի ջիղլարւած, որ ձայն ես հանում

Սրտիցս այրւած...

Թող քո կոխը, պայքարն ու վառնդ,

Ե՛կ ինձ հետ դնանք...
 Ե՛կ ինձ հետ դնանք-կեանքը վերջ ունի,
 Ջերմացիներ նրան մեր համրոյրներով,
 Արբեցիներ օդը ծաղկանց բոյրերով.
 Իմ սիրոյ ճամբան վտանգներ չունի...
 — Նեղ է, գոչեցի,
 Միակողմանի
 Քո սիրոյ ճամբան—
 Կանացիական,
 Եւ արդէն հերքւած՝
 Քո սիրոյ ասուած...

IV

Յիշում եմ, մի օր— մայիսեան գիշեր—
 Դու ինձ մօտեցար.— Արի, ելանենք
 Մենք այն սարն ի վեր
 Ու զիմաւորենք
 Վեհ արշալոյսին Նոր ատաւօտեան.
 Ու մենք սարն կլանք...
 Քաղաքը հսկայ անծայր տաքածւած
 Երկուսիս առաջ՝
 Բիւր ճրագների փռել էր մի ցանց.
 Հազար աչքերի, հազար աստղերի
 Քաղաքը փոխւած
 Թարթում էր հեռուից...
 Եւ սովորական քո մեղմ շոյանքով,
 Կիսամար ձայնիդ անուշ շշուկով
 Ասացիր դու ինձ.
 — Այս քաղաքը մեծ քեզ նեղ է թւում,
 Որ տարւում ես այլ հորիզոններով,
 Այս ճոխ ու փարթամ հմայքը կրծքիս
 Քեզ չի հրդեհում,
 Որ բորբոքւում ես այլ երազներով...
 Եւ մեղմ, աննկատ մագնիսի նման

Խոցոտող դողով ինձ բեզ քաշեցիր,
Եւ ես զգացի մարող շուրթերիդ
Հուրը հպանքի...

Ու նորից դողով, մեղի ու նւաղկոտ
Կիսաբաց շուրթով դու շնչացիր,
Տես... այս է ահա եղեմը կեանքի...
Ես սթափեցի.

—Այ դու խորամանկ—վերջը էլի կին—
Որոգայթներով,

Ինչո՞ւ կամեցար ինձ նորից դիւթել
Քո հմայքներով.

Ինչո՞ւ բերի ինձ գաղաթն այս լեռան,
Այ դու մեղի գերի սիրոյ անձնական,
Քոնը՝ այսօրը, իմը՝ ապագան.

Եւ մենք երկուսով իջանք այն սարից
Տխուր այս անգամ,

Եւ անշատեցինք խայթւած իրարից
Ընդմիջա յաւիտեան:

V

Օ՛, Ստեյլա, Ստեյլա, դու ինձ հետ չեկար
Քանզի թշուառի վիշտը քեզ օտար,
Չես զգացել ցաւն ինձ նմանների,
Որ իմ յաղթ կոչին քո հոգին ձէն տար.
Սիրել ես մէկին, զարծրել գերի,
Որոնել միւսին, նորից հեռացել,
Մի նետ ես ցցել երբորդի սրտին
Ու միշտ էլ վերջը մենակ մնացել,
Մենակ մնացել...

Չեկար վշտածին քաղցածին գնալ,
Քանի քո կեանքում դու չես էլ քաղցել,
Սիրոյ արբունքի փոթորկող կրքին
Ստրուկ ես եղել, որպէս սոսկ մի կին...
Չեկար... գնացիր քո ճամբով մոլոր...

Ես էլ դիմեցի իմ օրրած ճամբին—
Ուրիշ ճար չկար,

Ես էլ գնացի ու ճամբիս տեսայ
Մի լաւ աղջկայ.

Մի լաւ աղջկայ ես հանդիպեցի—
Անուշը Սառա—եւ մենք թե առած
Թե թեի առած,

Որպէս նոր գարնան երկու ծիծառներ
Սլացանք առաջ...

VI

Առաջ եւ առաջ...

Մտանք բիւրաւոր մթին նկուզներ,
Գետնափոր հիւզեր,

Գործարանների մրով շողախւած
Սեւ կացարաններ...

Սարսափի անեք... Տե՛հք են միթէ
Տեսածները մեր

Թէ՛ մահուների նեղիկ բճիճներ...

Մի տեղ ուժասպառ բոկոտն մանուկներ
Բազցից պըռչչեց—

Խուլ անկիւններում կծկւել են սոճած—
Անհէր, առանց մէր.

Կարծես անսգօք փոթորկից յետոյ
Վիրաւոր, ջարդւած, իրար փաթաթւած

Ծառերի ոստեր...

Մի այլ տեղ հիւանդ նորածին մի կին
Կիսամութի մէջ երեխան զրկած

Իր այս մանուկի շուրթին է սեղմել
Ստինքը ցածքած...

Այդ ծերերի դալուկ սուերներ—
Ոգորմ ու եղերն

Կարծես կայծակի հարւածից խանձւած,
Չորացած կոճղեր,

Մտորներն են այն սե քանոր մարդկանց
Որոնք անընդհատ հաց պիտի քամեն
Քարից, մետաղից,
Որ այս ձեռքերին փրկեն սովամահ
Լինելու ահից...

VII

Ետ է վերջալոյս...
Արևը արդէն հոգին է տալիս,
Եւ ինչ խօսք ունի, ինչ լաւ ասելիք՝
Երկնակամարին է նա պահ տալիս ..
Ինչ զմայլ գոյներ նրբին ու զեղուն,
Երկինքն է երգում յայգով զողողողուն...
Այս ժամին լանկարծ շշակը ճշաց.
— Ազատ էք, ասաց.
Եւ մեռնող օրի կամարների տակ
Լսեց աշխատանք:

Այն հուր ու պայքար, շոխիչ ու շառաչ,
Որ փոթորկում էր մի վայրկեան առաջ՝
Քաղաքից յանկարծ:
Ահա և նրանք — հաղարաւոր շունչ —
Սաւերների պէս մօայլ ու յոգնած.
Կարծես երկնքում ամպերը երկնած՝

Քայլում են լուս-մուշի:
Քայլում են լուս-մուշի շտապում առն
Շարքերով անվերջ.
Կայ մի խորիմաստ չքնադ գեհութիւն
Այդ լուսթեան մէջ,
Անբարբառ մի միջ, օր կայծակից եւ
Ուժեղ է շանթում...

Սե հօտանքի մէջ գունաւա ու մաշած
Ահա մի այլ շարք աշխատող կանանց.
Արագ քայլերից հեծում են նրանց
Մոռնոցից զրկւած կրծքները ցամաքում...

Ու տեսնում ենք մենք՝ ես ու իմ Սառան,
Այն մարդկանց շարան
Եւ փոթորկում է հուրը մեր կրծքում —
Կուր համակում...
— Դալիս ենք ահա, չարքանշ ընկերներ,
Ու ձեզ հետ մենք էլ ամեն մի զէպքում,
Թէ զփոխքի մէջ, թէ ծովի խորքում:

VIII

Հազարների մէջ իր հիւպի շէմքով
Մտնում է ահա վաստակաւորը,
Քաղցից նւազած ընտանիքի հայր
Սայգիս բանւորը:
Նայում ենք նրան — ես ու իմ Սառան —
Արիւն է կապում գոյգիս աչքերին.
Դեռ երէկ ջանէլ, այսօր կորացած
Կապիտալի այս չարքանշ ու գերին
Մտնում է մօայլ, փոշու մէջ կորած,
Կարծես փոթորկից հալածանք կրած...
Շապիկը մրոտ կպած ուսերին,
Քրտինքը չորցած իւզոտ մազերին,
Մերկ բազուկները —
Մինչ արմուճկները —

Կապոյտ միջանց են հիւսել այս դարբնի
Ջլուտ բազուկին:
Ու տեսնում ենք մենք ինչպէս մարդ
ու կին

Հացի են նստել կողք կողքի զոյգով —
Կարծես բաղդաւոր.
Ընթրում են շտապ մեծ ախորժակով:
Է՛հ, դո՛ւ են նրանք — երկուսն էլ բան-
ւոր —

Դո՛նէ մինչ վաղը չեն զգալու քաղց.
Տետոյ... զէ՛հ... յետոյ՝ յայտ է նրանց
կայց...

— Ելի նոյն քուրը՝ և նոյն ջրագաց...

IX

Եւ Սարգիսը այն շուրթերով գողգօշ
Անկողնում պառկած
Պատմում է բանաւոր իր ընկեր կնոջ
Մի տխուր արկած.

Ասում է, «Սիրուն, այսօր էն քանդում,
Բարբաղ ու բրիչակ» մեր գործարանում
Փոթորիկ ճայթեց,
Մի աղէտ պայթեց...

Մեր ընկերը այն—Քալիչի Մուքին,
Որ ամուսնացաւ անցած դարունքին
Մայիսի մէկին՝ այսօր վախճանեց...
Կէս միլիոնանոց նաւթ-աւազանի
Վերին գոտին էր բեկուից հանում,
Եւ մեզ հետ շտապ միները գաժում.
Յանկարծ լսում ենք նրա ոտքի տակ
Փայտէ յենակը երերաց, ճոռաց.
Եւ ծանր գոտին, որից կախել էր,
Մուքելի կրծքին չոգեց, հըրհուաց...
Ո՛ւհ, անխժեալ այն կառավարիչը,
Նա էր մեղաւոր.

— Շտապով կապէր վերջին կապիչը
Յոխորտում էր նա.

Պայմանի օրը լրացաւ այսօր
Կնոյ տուգանքի հարց
Ով շուտ աւարտի, պիտի ստանայ
Վարձից աւել վարձ.

* * *

Եւ հազար մուրճեր հազար բողբոջով
Աղմկում էին.

Շաչում ու շանթում որոտից անեղ,
Կայծակից ուժեղ.

Եւ հազար բոցեր մոլեգին ջանքով
Փոթորկում էին,

Շուրջը տարածում շանթերի տարափ—
Կայծերի հեղեղ:

Մուքին էլ իրա լարել էր շտապ
Ուժերը վերջին...

(Դէհ, գիտես էլի... Նոր ամուսնացած
Ջահէլ ամուսին...)

Եւ մինչ նա ծուեց, որ մեխը շիկնած
Գամի միւս կողմից... գոռացին յանկարծ
Փոթորկի նման յենակներն այն—
Խարխալած ու հին...

Եւ մեր խեղճ Մուքին հանգած էր ար-
գէն...

Ամաց ու հոգոց հանկուլ սրտէն,
Սարգիսը յուզւած միւս կողին ընկաւ:
— Յեաճյ... իսկ յեաճյ...

Դոշեց Սիրունը անհանգիստ շեշտով...
— Ցարանք մենք նրան մօտ հիւանդա-
նոց...

«Ո՛ւշ է...», ասացին... Եւ մաքրը մե-
տա...
Մեռաւ, էն էլ մնաց...

Երկաթն էր ցցել նրա գանգի մէջ,
Ջահէլ-Ջիւանի կեանքին տւել վերջ...

— Ա՛խ, անխ, Սարգիս ջան, չլի՛ մի օր էլ
Տունս պիտի գայ այդպէս մի մեռել...
Սե է օրը մեր...

— Ինչո՞ւ սե, Սիրուն, ապրի քո ջանը,
Մահն ամեն տեղ է, գուրսը թէ տանը.
Մեր ընկերները այսօր վշտացին,
Որ Մուքելի պէս ընկեր կորուցին.
Ք՛ի նա մի ծաղիկ-բողբոջ յոյսերի

Անբաժան ընկեր՝ մեք լաւ յոյգերի»...
 Ասաց Մարգիսը և երկու ընկեր—
 Իրար հասկացող տղամարդ ու կին
 Ծանր վշտի տակ ճնշւած քուն ելան.
 Որ վաղը ծէգին
 Ամենքը դիմեն իրանց գործարան.
 Ձէ՛ որ ապրում է և զեռ չէ մեռած
 Այն հոգսը գաժան—ամենօրեայ քաղց...
 Ու էլ էն ջուրը, էլ էն ջաղաց...

X

—Այն ինչ բողոք է բռնկւել աշխտեղ
 Գործարաններում,
 Արդեօք անտառում սոված գայլերի
 Վոհմակն է ունում,
 Թէ՛ փոթորիկ է. ծովի ջրերի
 Հեռ է պայքարում,
 Դուցէ արգանդի ցաւերից բռնւած
 Մի մայր է մեռնում,
 Երկունքի ժամին նւում ողբաձայն,
 Ու՛մ որ յուսահաա հաւտրի կանչում.

«Օգնէք»—բառանջում:

Այն ինչ է աշխտեղ գործարաններում...
 —Հրդեհ է, հրդեհ—կարմիր փոթորիկ—
 Եւ սուլիչներն այն
 Բացել են ողբի, հաւարի շիւան,
 Որ ոտքի հանեն,
 Օգնութեան տանեն
 Գործարանների միւս բանւորներին.
 Հրդեհ է ծագել մի՞ծ ձուլարանում—
 Թուշի իրանում—
 Եւ այս անգամ էլ մութ երեկոյին
 Չուլման բողբին...
 Չևի ծանրոցքը հալոցքի զագին

Չհանդուրժելով

Հրաբուխի նման հեղուկ է ժայթքել
 Եւ ալ ջեռուիլը վերը ցատկելով,
 Ողջը փոթորկել...
 —Ծխի ալիքներ, բոցերի կոխ
 Եւ ճարճատումներ բիր հազարաւոր,
 Նա. թերի քրքիջ, տարերքի վրէժ—

Չար ու հենգաւոր...

Այրւում է օդը... հալւում է, լախւում
 Բոցի շանթերով...
 Ցնցւել են մարդիկ. ոտնում են մարդիկ
 Այս պատահարից...
 Բիրերն են թռչում լարւած աչքերի
 Կարմրած կողերից.
 Խոնկի են մարդիկ, կուռւմ են մարդիկ
 Ցամառն այս ժամին,
 Ոչ տէրն է ճանաչ ոչ էլ թշնամին.
 Երկնակամարը կապիլ է ճաճանչ
 Բոցի շանթերից հազար լեզւանի...
 Ահա և կմաղքը մեծ գործարանի
 Չարդւած թևերով մութի մէջ ցցւած՝
 —Տարերքի հարւած...

Բայց ուր են նրանք, կուռղներն այն—
 Ալ փոթորկի գէ՛ծ—էք չեն երևում,
 Խեղդւել են արդե՞ք ծխերի ծովում,
 Թէ՛ զեռ պայքարում հեռը ալաւի,
 Որ չըւերի տունը աղայի.
 Ձէ՛ որ իրանք էլ էքսը մերկ, սոված
 Փողոց կը նկատեն և հի՛ կը տայ գործ,
 Փոքրիկներին մի կը բերի սև հաց...
 —Էլի նոյն ջուրը և նոյն ջրաղաց...

XI

Այսպէս է լինում գործարաններում,

Այ ցաւի ախպէր.

Յեանքը հեղաւթեամբ մեզ չի տալիհաց.
Թէ տալիս է մէկ՝ հաղարն է խուժ

Տւածի դիմաց.

Յուլիներն էլ մեր սրտերն են բերում...

Ախ, դուք տեսել էք ածխանքերում

Սեօն բեկորներ տձև զանգւածի

Այրւած ու կծկւած, որ դուրս են բերում

Հրդեհից յետոյ բովերի անցքից

Ուշարբ-շարբ դարսում սեղադադներում

Ախ, դուք տեսել էք ածխանքերում.

Այդպէս էին հա, այն ընկերները.

Որոնք հաււեցին այն մթին օրը

Ջեռուկ հեղուկի՝ դողդոջ հալոցքից

Կանցնի ժամանակ, արգիւնաբերը

Կտտանայ դիմը կրած վնասքից,

Բայց ջանի տէրը... Բայց ջանի տէրը...

Մասնաժողովը կը գայ, կը քննի

Եւ հիմունքները այս մեծ աղէտի

Անշուշտ կը գտնի,

Դուցէ և ցաւոտ յանգի այն հարցին,

Թէ ինչպէս անի,

Որ չը կրկնեն աղետներն այս—

Ազայի համար անվերջ պատահաւ...

Կրթորի, կերթայ ցաւը չբուժած

Դարձեալ նոյն ջուրը և նոյն ջրադադ...

XII

Ես ձեզ երգեցի բանւորի օրը—

Նրա արնոտ հաց...

Ես ձեզ երգեցի իմ մերկ եղբորը—

Նրա նիստ ու կաց.

Խաղաղ է, անչար նա իր յարկի տակ

Ասորեայ կեանքի լոխն դադադում

Իր վշան է թաղում,
Ինչպէս մի ցամաք կաթկաթոգ առու,

Որը կէս համբին կորած մոլորւած

Յամաքում է հողում.

Իսկ եթէ գործից զրկւի բանւորը՝

Թնդ սովը լինի նրա տան տէրը...

Բայց դուք տեսել էք, տեսել էք նրան

Փոթորկի ժամին,

Երբ մանչում է վանդակը փշրած

Առիւծի նման...

— Թնդ լացի այն ժամ նրա թշնամին...

Գայծաքար է նա, որին թէ վարկես՝

Կայծեր կը ցայտեն կրակ աչքերից.

Նա երկնած սև ամպ, որը թէ յուզես,

Կայծակ կը վիժի ցասկոտ ուռնգերից...

Նիւթի ստրուկը, որքան էլ զրկւած

Ասորեայ կեանքի լի բարիքներից,

Այնքան նա հարուստ եռուն տենչերով,

Մաքառումների արեան վաղճերով.

Որքան լուկեաց քաղցի օրերում՝

Յինքան անողոր շանթ ու փոթորկի

Երկնած ցաւերում...

Եւ թնդ այս անգամ բանի մոլեգնած

Բանւորի ջուրը և իր ջրադադ...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

I

ԱԼԻՔԻՆ ԵՐԴԸ

«Մայ տոյտեզ փոթորկելու ձեր սրբ-
տերը,

Վրդովելու ձեր անդորրը խաղաղ
կեանքի.

Թայ այստեղ սասանելու փուտ հիւ-
քերը

Նեխած ու գարշ ձեր հին շէնքի.
Դէհ, վեր կացէք, ով քնած է մեռածի
պէս,

Ով չէ ուզում, որ կուլ գնայ այս հո-
սանքին.

Դէհ վեր կացէք, ով ոյժ ու թափ ունի
ինձ պէս,

Ով չէ ուզում կեանքը զոհել մեծ փոր-
ձանքին...

Լսում էք գութ, տնայ այստեղ որտան
է հաս

Իր սուր նիզը երկրի քրծքին մխում
թափով.

Ցասումով լի երկնած ոգու վրէժն է
այս—

Երկնած ցաւով ու սարսափով:

Դէհ, վեր կացէք, ով քնած է մեռածի
պէս,

Ով չէ ուզում, որ կուլ գնայ այս հո-
սանքին.

Չէյ, վեր կացէք, ով ոյժ ու թափ ունի
ինձ պէս

Եւ ծով-կարօտ այցի գալու մեր ուշ-
խարքին...

II

Անայ այս երգով մտաւ մեծ այգին

Մոսէսը դարբին,

Ուր ջահել մի խումբ հաւաքում ունէր
Ճերեկւայ ժամին.

Ժողովել էին հեռու մի այգում,

Թէ ինչպէս տնեն,

Որ գործատէրին դրած պահանջը
Համերաշխ տանեն...

Ու այստեղ է նա—Մոսէսը դարբին,
Երգը շրթունքին,

Բանդի ուր ժողով—այստեղ է, նա միշտ
Ամենքի հոգին.

Այստեղ են ահա Բազկանն ու Միխան
Մելիքն ու Կորան, չորս հին ընկերներ—

Կեանքի քարքարոտ ճանապարհն ան-
ցած

Չորս ժիր անիւներ:

Այստեղ են նաեւ Նուշիկն ու Նինան

Սաթօն ու Վերան,

Որոնք շատ վտանգ, շատ ցաւ ու
տանջանք

Բաջութեամբ տարան.

Ու այստեղ է նա—Մոսէսը դարբին,

Երգը շրթունքին,

Այստեղ է նա միշտ, բանւորի նա խիղճ
Ամենքի հոգին:

III

Դեռ չեմ մոռացել նրան, իմ ընկեր,

Նա մի լեռ, հասակ,

Որի շանթահար վայրագ աչերից

Կրակն էր ցայտում,

Ջահել ու առոյգ միանաւորներից

Արիւն կաթկաթում:

Եեղ օրերի զոհ, գիւղի բիրտ գաւաի,

Կարիքը նրան

Քչել էր, բերել հեռու մի քաղաք—

Դէպի գործարան.

Կեանքի այն քուրան, ուր հոգսն ու
զրկանք—

Երկու ընկերներ—

Մնում են մի տեղ և առնում հասակ,
Որպես մի մօրից ծնած զաւակներ:

Եկել էր քաղաք

Չուրեքու ժողով այն հոսանքի մէջ,
Ուր կեանքն է եռուն, կոխը անվերջ..
Շատ ուշ և ապա գիւղի այս տղան
Փորձել էր դարձել կերտած մի տիտան,

Գուրան իր կրակով,

Մուրճը կուռ զարկով.

Ծնեցին նրան խիզախ մի ոգի,

Եւ պարաստեցին գիտակից կեանքի:

Ես տեսայ նրան օալի մօտ կանգնած

Կռանը ձեռքին,

Դէմքը առնական ու հասունացած՝

Եւ խորհրդաւոր գծերը դէմքի

Իմաստ ստացած...

Եւ հիացմունքից թնդաց իմ հոգին.

Մա այն զրկանքի որդի էր միթէ—

Եկած կարիքից,

Որի շանթահար վայրագ աչքերից

Կրակն է ցայտում,

Որի ամբակուռ հաստ բազուկներից

Արին կաթկաթում...

Մուրճը իր ջանքով,

Սալն իր բողոքով.

Կռեցին նրան կայծակի մի կամք,

Որտող ոգի

Եւ գործաւ ինքը դարբինն իր կեանքի.

Դեռ չեմ մոռացել այն կամքը կայծակ,

Եռանդը հզօր,

Դեռ չեմ մոռացել ես այն հերոսին

Ոտքը գործի տակ,

Փորձը կուռ մէջ՝ և մինչև այսօր...

IV

Այ իմ ջինջ աղբիւր ոգևորութեան—

Երկունքի զաւակ,

Ես քո զրկանքը ամբողջ ծանրութեամբ

Մէջքիս չեմ կրել,

Բայց զգացել եմ նրա վեհութիւն,

Նրա խորութիւն,

Եւ պատկառանքով սիրել ու գգել

Նրան իմ երգում,

Աւ թէև քեզ պէս ես էլ եմ այրել

Պոկման կրակով,

Ես էլ եմ ապրել զտող տանջանքով,

Բայց գեռ փրկութեան զոհի սեղանին

Մեծ զոհ չեմ տւել...

Ներքէ ինձ, եղբայր, քո ցաւի երգչին

Մեծահոգաբար:

Ինչ է իմ տւած... կաթիլ ցոյ միայն

Ամպերից իջած,

Որից հաղիւ թէ սիրովում զգար

Հոգին ծառաւած...

Կամ ինչ մի թեթեւ վերքը, կամ սպին,

Որը առնում ես մաքառման ժամին.

Վերք եմ ասում ես,

Որը սրի պէս

Փնցէր ու շանթէր վնասած սրտեր,

Վերք եմ տաւում ես,

Որը զօրգարէր ճակատ ու երես.

Եւ ես կուզէի մօտալուռ կեանքի

Չօհի սեղանին այրւէր իմ հոգին,

Որից և սնունդ

Ու հասակ առնէր մի նորեկ սերունդ.

Այսպէս է կեանքը...

Մինչև ցորենը հողում չի մեռնում՝
Մէկը հաղարի պտուղ չի բերում...

V

Տափարակ դաշտում մայրաքաղաքի
Ուր հորիզոնն է մէջքիցը կրել —
Երկիրը պրկել՝

Ընկած է այգին:

Կանաչի միջից դարնան ծաղիկներ,
Որ գեղեցիկ են մայիս օրերին՝
Ողջունում էին կարծես հիւրերին.
Մի տեղ ալ պուտեր մեղմ օրօրելով
Թեթև զեփիւռից,
Ալ դրօշի պէս ծածուկում էին
Կանաչ խոտերից.

Այլ տեղ մեխակի կարմիր թերթիկներ
Ժպտում են նաղով սև - բանւորներին,
Կարծես հեռուից պարզելով թևեր
Ողջագուրանքով ասելիս լինին.

— Ձեր ծաղիկն ենք մենք, ուրիշ ոչ ոքի...
Եւ ընկերները մօտ քսան հողի —

Սև բլուզներով,

Լայնեզր պիտարկների քաշած աչքերին,
Կանաչ այդու մէջ շաղով ու ցօղով
Լուռ ապաստում են միւս ընկերներին՝
Բաց անկն ժողով.

Ահա մի ձերուկ, տոռոջ, ալեգարդ,
Կողին թինկ աւած՝

Խորհում է անթարթ խորհում տխրա-
մած...

Միւսը մի Զահէլ՝ ամբողջ իրանով
Մաւ խոտին ձգւած՝

Ծառերի միջից ամպերն է զննում...

Երրորդը տաք-տաք խօսում, համոզում

Իր ընկերներին, թէ ինչպէս անեն՝
Դործաւերիբի երեսին զարկած

Պահանջը տանեն:

Խօսում են, վիճում, յուզւում փրփրած,
Մինչ կօշիկները փռչիւմ կօրած
Յայտնւում են տնա Սառան ու Մարօն
Լեօկան ու Փաօն...

VI

— Ահա և նրանք, ընկերներ, խօսաց
Մոռէսը յանկարծ.

Յայտնում եմ մեր այս ժողովը բացւած
Դրէք օրակարգ...

— Այսօր լինելով ժողովն արտակարգ,
Միայն բանթողի մասին պիտ խօսանք,
Մէջ մտաւ Միխան
Փոթորիկի նման.

Ու չսպասելով ուրիշն ինչ կասի —
Տեղիցը թաւ՝

«Ընկերներ, տաւա»,
«Հրաբույիս» կոչւած գործարանի տէրն

Այնքան յղիացաւ,

Այնքան լրբացաւ,

Որ բանւորներին արգար պահանջին
Երէկ նա յայտնեց խիստ ու շեշտակի —
Թէ գործարանը կամ պիտի փակի,
Կամ ընկերներին կէտը արձակի...

Մրցումն է մեծ, ընկել է շուկան,
Դեր-արտագրութեան չկայ էլ սահման.

Ահա այս է ձեզ իմ վերջին պայման,
Իսկ թէ ամենքդ կուգէք աշխատել՝

Օրավարձերդ պիտի կրճատել.

Ասէք, ընկերներ,

Այս ծաղրը լպիրջ ինչ անուն ունի.

Իր գաւաղներին Միրօնը ընկեր,
 Կամ Նեստորը ծեր
 Սովից հւր տանեն:
 Եթէ մեր արդար, համեստ պահանջից
 Մերոնք նահանջեն,
 Դէ, սուքն է եկել,
 Մեր վշին չոքել...
 Ո՛վ խօսել ունի, թող հիմա խօսի,
 Ես իմա ասի...»:
 «Բնկերներ, զնդաց ձայնը Սառայի
 Թարմացնող հնչիւն զանգակի նման.
 Մենք ընտրեալներս այսօր զիմեցիւք
 «Կուան» գործարան.
 Մեր պահանջները մերժեց Բերդ աղան,
 Այն էլ ծաղրելով. ասում է՝ «մթթէ
 Տղամարդ չկար՝ կին ուղարկեցին...».
 Մենք չորս պատուիրակ չորս գործարանի
 Ցայտնում ենք կամքը մեր ընկերների—
 — Գործադուլ լինի...
 — Գործադուլ լինի, կորչեն ճնշողներ,
 Բոլոր հարուստներ,
 Ցուգեցին յանկարծ փոթորկի նման
 Ալիկոծ ձայներ:
 — Գործադուլը պիտ ընդհանուր լինի
 Ռումբի պէս պայթեց ձայնը Մոսէի.
 Թող զգան նրանք, թէ ինչ ասել է
 Զրկել այսօրից
 Ցաւելեալներից:
 — Այդ քիչ է նրանց, բոլաց Արշիլը
 Մեծամասնական.
 Մահ լինի նրան, ո՛վ առաջինը
 Փակի գործարան,
 Ո՛վ մեզ այնտեղից,

Մեր օթեանից
 Նետում է փողոց,
 Իրը չկայ գործ...
 Մեզ մահ ուզողին—մահը պատասխան.
 Թող իմ բաժինը լինի կախաղան—
 Պիտ մեռնի աղան—պիտ մեռնի աղան...
 — «Միայ է, բնկեր,» զանգակի նման
 Դողանջեց նորից կանացի մի ձայն—
 Նայե՛մ՝ խօսողն է գործալ իմ Սառան.
 «Մահաւոր մահով շարը չի մեռնի,
 Այ կխորտակւի հիմքը շարիքի.
 Մի մարդու մահով ընթացք չի ստնի,
 Զի առաջնայ անիւր կեանքի,
 Կուով, ո՛չ զէնքով, համերաշխութեամբ
 Եւ ոչ բռնութեամբ
 Պիտի ողջունենք յաղթը մեր կամքի.
 Ես միանում եմ Մոսէս ընկերին՝
 Կոչ անել բոլոր գործարաններին,
 Ցայտնել գործադուլ.
 Թող զգան աղայք, թէ ինչ ասել է
 Զրկել այսօրից
 Ցաւելեալներից»:
 VII

Եւ հրգեհի պէս օղում մոլեգնած
 Բողոքի ճիչեր պայթեցին յանկարծ.
 — Գործադուլ լինի, թողէք աշխատանք,
 Հազար կոկորդից մի ձայնի նման
 Պոռացին յուզւած
 Եւ մի վայրկեանում ուր հողար ձեռ-
 քեր
 Ալիքի նման փոթորկում էին,
 Ուր հազար մուրճեր ու մեքենաներ
 Առիւծի նման հանդում էին,

Կանգ առան յանկարծ:
«Աւխտաւն» հոչած մեծ գործարանի
Սուրիչը խորխա ազգանշանող
Քաղաքածայրի գործարաններին

Գուժում է բանթող:
— Այն հվ է օռնում և այնքան ողորմ,
Ի՞նչ է պատահել, այն հում են թաղում.
Ո՛ւմ տունը քանդում, հում տունը շինում,
Ո՛վ է հում շանթել...

— Այն գործարանի երակն է պայթել,
Փամացոյցի պէս լարած ու սարքին,
Կեսնքը փոթորկող առժամ կանդ առել
Ու տեղի տւել մի այլ փոթորկի.

Միանելոյդներն էլ գորշ ծխի միջից
Առաջւայ նման հրաբուլին չեն ժայթ-
քում,
Թողանութի պէս ցցւած երակից

Էլ հուր չի պայթում:
Եւ փոկերը խենթ, սառած, շարուն,
Փայտէ ձողերի փարւել են վզով,
Թուլացել են մեղի ու էլ չեն պարում,
Էլ չեն մրկում առաջւայ յոյզով.

Ողջը լսել է, ողջը համրացել
Նման քաղաքին առասպելական,
Ասես քարացել

Ահնդ նզովելից մարդարեական...

VIII

Եւ մարտնչիօզը որոտի նման

Թնդաց օդի մէջ

Եւ օդը երգեց երածշուութեան

Ալիքների տակ.

Եւ ամեն մէկիս աչքերը վառած —

Կարծիր արեգակ

Քայլում ենք առաջ...

Եւ ուր ոտք դնում մեր ոտքերի տակ
Մլում է կանաչ...

Եւ դրօշները ձեռքերիս պարզած
Կարմիր փոթորիկ

Հրդեհի նման ծխում են յուզւած
Ալիք առ ալիք.

Հողին ձգտում է դէպ վայրեր պատ —
Դէպի յաղթանակ,

Եւ թում այնպէս թէ ողջ բնութիւն՝
Աղբերակ, գետակ,

Ձայնակցում են մեղ մարտական հիմնի
Ալիքների ասկ

Մեր շուրջը ահեղ, երգերի հեղեղ...
Ո՛չ հեռու այնտեղ

Օձը թափւած գրասենեակում,
Էսկրով թափը նւաճող երգի՝

Սոսկում է, ճնշում, կոծում, գալար-
ւում,

Բայց ուշքի գալով, շտապում դէպի
Ուտիկանաւան...

Օ՛, այս նենգ իժից երբեք չեն վախել
Անգիւնեք Միխան, Մելիքն ու Կօրան —

Որդիքն զտանգի, —
Ուղղում են ամբոխն յետեւ լեռան
Ազատ միախնդի.

Ու այնտեղ է նա՛ Մոսէսը դարբին —
Ծրդը շրթունքին,

Այստեղ է նա՛ միշտ, բանալորի նա խոզ՝
Ամենքի նախն:

IX

Հիշաւ Մախաթի լեռան հոտում —
Քուռի ձախ թևում

Ծով գլուխների ծփում է ալիք —
 Կարմիր փոթորիկ.
 Այլ դրոշների թափշն է ճոճում.
 Այն համ հեռ վիճում,
 Մինչ այս ու այն տեղ սրտերն են
 վառել
 Թնդում են ճառեր...
 Ահա բեմ ելած Մոսէսը դարբին —
 Ամենքի հոգին,
 Որտաի ձայնով թնդում է, խօսում
 Փրփուր շրթունքին.
 Առ ուժեղ ձեռքի թափոտ մի շարժում՝
 Առաջ է քաշում
 Իր կողին կանգնած Սարգիս բանու-
 բին,
 Ցուցնում ամենքին.
 Ահա սա — մարդը, որ երէկ տառջ
 Առոյգ էր, ջահէլ,
 Այսօր կբւել է, մէջքից ծալել ողջ
 Առ դարձել ահէլ.
 Ահա, ընկերներ, զո՛ր գործատէր
 Այն չար մարգուկի,
 Որ ամեն մէկին կուզի ենթարկել
 Սրա վիճակին.
 Արդեօք կգայ օր, որ այս զրութեան
 Մենք էլ տանք մի վերջ...»:
 Առ դեռ խօսքի մէջ՝
 Ծնցւեց դետինը խումբ կօզակների
 Սրարշաւ դոփից,
 Կարծես երկիրքը փււեց զլխի վէր՝
 Նրանց արշաւից:
 Փռնու մէջ կորած ձիանները խենթ,
 Կայծող պայտերով

Մի ակնթարթում հետեցին միտինդ
 Ճոճող սրերով...
 Մահ եւ հետևանքը...
 Առ կտորած, մարդահասակի
 Կանաչը ճմլած...
 Բայց հար է Մոսէս. միթէ նա մեռաւ
 Իր ընկերներով.
 Ո՛ւր անվախ Միխան Զաքարն ու
 Բողզանն
 Իրանց երգերով:
 — Ձերբակալւեցին այդ օրը նրանք
 Եւ խուզարկւեցին,
 Առ հետևանքը — ծանր հետևանք...
 Սիրիր — քստորանք:

X

Անցան շաբաթներ և կուին յամառ
 Տեղի տեցին, իրար զիջեցին
 Երկու ոյժի յամառ:
 Չկար՝ Մոսէսը, Մելիքն ու Կորան,
 Միխան զեկավար.
 Բանտումն են նոյնպէս Տատեանան,
 Վերան
 Եւ վիրաւորւած Սառան ու Դորան.
 Մէջընկան վախկոտ ծերուկ բանւորներ.
 Բանթողը պայթեց,
 Շարժումի ելաւ նորից գործարան...
 Էլի բուրժուան, բուրժուան յաղթեց:
 Դորշ ձխի միջից, զու շողու միջից
 Այն ճվ է սուլում ծոր-խողովակից,
 Խեղզող ոլորաից.
 Սուլիչն է սուլում ու տխուր երգում
 Վիրաւոր սրաից.
 — Վէ՛ր կաց, արթնացիր, բանւոր ժո-
 ղովուրդ.

Գնա գործարան,

Քեզ է սպասում քո հարուստ աղան...
Մէջքիդ հիւթերը, միանունքներդ,
Քեզ չեն պատկանում, դնա գործարան,
Քեզ է սպասում քո հարուստ աղան...
Վարձը օրական մի մանէթ միայն.

Գնա գործարան,

Քեզ է սպասում քո հարուստ աղան...
Սուլիչն է սուլում...
Վեր կաց, արթնացիր, բանւոր ժողո-
վուրդ.

Եթէ չգնաս հիմա գործարան,
Սովից կմեռնի քո հարուստ աղան...»

Նախանձում ենք ողջ և անգնաս
մնացածներս

Խորտակած նաւի այս բեկորներս...

Մեր լաւ ընկերներ,

Առիւծ-անցեալի ոգեշունչ յարեր,
Հեռացաք մեզնից

Եւ ամաչութիւն տիրեց մեր հոգուն.

Նայում ենք մեր շուրջ և ի՞նչ ենք
տեսնում

Այս մեղկ օրերին—

Անտառբեր ու գաղճ դէմքեր անձանաչ՝

Թէ աշխատելիս, թէ մութ գիշերին

Մենք ձեզ ենք յիշում այ լաւ ընկերներ,

Ու քաշում հառաչ...

Ա՛խ, թէ երանի սուերները ձեր

Այս դատարկութեան լքման օրերին

Մի վայրկեան նորից երևան գային,

Անդոյն այս կեանքին փոքրոգիների

Մի իմաստ տային.

Ինչպէս արևի ճառագայթները

Որ շողշողում են գոյներով հազար,

Այնպէս էլ անմահ ձեր յաղթ գործերը

Շողում են ահա յուշերով պայծառ

Ու ջերմացնում մեզ,

Արևի օրդիք, նախանձում ենք ձեզ...

Նախանձում ենք ձեզ-աքսորեալներդ,

Եւ մութ բանտերում տառապեալներդ

Որ թէև այնտեղ անվերջ կտանջւիք,

Գոնէ հասկացող ընկերներ ունիք,

Զգաող ու թռչող դէպի կեանքը վէս.

Մինչ մենք...մենք աղատ մնացածներս

Խեղդում ենք ճնշող այս մթնոլորտի

Թոյն մղձաւանջում

Ու...նախանձում ձեզ...

XI

Բացի է դուռը բանտապետը չար

Ու ներս է հրում բանտարկեալներին.

Նրա ժանա դէմքի մախրոշերը

Նման են հունի չէչոտ սև ծառին.

Հրում է մէկ-մէկ մութերը բանտի

Ու յետքից զարկում դուռը երկաթի.

Բանտի խորքերում ախուր զնգում են

Շղթաները մեն.

Խուլ լուսութեան մէջ լուում է ահա

Մի երգ ախրագին,

Մի երգ ախրագին, որ ամենքի էլ

Ցուգում է հոգին.

«Վերջալոյս է, մոայլ, անշող

Բանտի խորքում խուլ շող.

Ո՞րտեղից էր սիրաբ մաշող

Շղթաների լուեց սուգ».

Եւ հեծեծեց ախուր մի երգ,

Պայթեց ճնշած մի ծիծաղ.

Շատ դնացին քիչ՝ հպարտ, չպարտած՝
 նրանց կրծքերից չլսեց հառաչ...
 Վերջը կանգ առան մի լեռան դիմաց,
 Բայց նրանք դարձեալ կարմիր ալիքով
 Ստորուձ են տալի։

34066

891.99

2-17